

JAN SAFAREWICZ: *Wybrane teksty umbryjskie*, Warszawa, (Państwowe wydawnictwo naukowe), 1954, str. 45, cijena 4 zł.

Naš autor se ponovo javio jednom korisnom i jeftinom knjižicom za studente. — Premda je o italjskim dijalektima u posljednje vrijeme izišlo više kapitalnih djela (Pisani, Vetter, Bottigliani), pisac je, imajući u prvom redu pred očima potrebe studenata, dobro zapazio, da takva iscrpna djela svojim opsegom, svestranošću i stručnošću ne će privući k sebi onoga, tko želi steći samo osnovno znanje iz tih dijalekata. S druge strane, student u većini slučajeva ponese sa studija od umbrijskoga i njemu srodnih dijalekata svega par izoliranih riječi u sklopu predavanja iz latinske historijske gramatike.

Idući dakle srednjim putem i držeći se principa „bolje išta nego ništa“, autor je sastavio ovo djelo, koje izlazi kao prva knjiga zbirke „Teksty do ćwiczeń językoznaucznych“.

U uvodu su dani osnovni podaci o Umbrima i njihovu alfabetu, historijat iguvinskih ploča, njihov sadržaj i najvažnija literatura.

Od spomenika umbrijskoga dijalekta pisac je odabrao I., VI. i VII. iguvinsku ploču. Tekst je fotoreprodukcija poznatoga izdanja G. Devota *Tabulae Iguvinae*. — U rječniku na kraju knjige dana su najpotrebnija gramatička objašnjenja za pojedinu umbrijsku riječ kao i odgovarajući latinski izraz. Kod izrade toga rječnika pisac se služio pored spomenute knjige G. Devota i djelom V. Pisanija *Le lingue dell' Italia antica oltre il latino*.

Jedan nedostatak: donesen je samo umbrijski tekst. To je pisac doduše namjerno učinio, smatrajući, da su za razumijevanje teksta dovoljna razjašnjenja u rječniku. No ipak bi bilo zgodnije, da je ispod svakoga retka donesen uobičajeni latinski prijevod, kako se ne bi trebalo za svaku riječ obraćati rječniku; malo je naime takvih umbrijskih riječi, kojima se značenje na prvi pogled daje prepoznati.

B. Glavičić, Zadar.

F. A. WRIGHT, *A History of Later Greek Literature: Second Impression*, London, 1951, p. 408.

Професор класичне филологије у Лондону Рајт у овом свом делу обухватио је историју грчке књижевности у тзв. покласично доба од смрти Александрове до смрти Јустинијанове.

Аутору се не може замерити што је узео овај датум за почетак покласичног периода старе Грчке, мада постоје и други датуми који би се могли узети у обзир за то¹⁾. Али му се може замерити на термину до кога он простире историју античке грчке књижевности. Мало је необично узети за то датум смрти цара Јустинијана (565). Готово сви писци узимају као најбољи датум за крај старе грчке књижевности 259 годину, када је затворена Платонова Академија, која тако симболично оличава грчку класичну филозофију и културу²⁾.

Ова књига има многе добре особине. Она поседује списак одабране литературе (Select bibliography), где је на четири стране наведено преко сто-

¹⁾ Неки сматрају да је за ово најподеснији датум битке код Херонеје (338 г.), када је класична Грчка изгубила слободу; неки узимају датум Александровог доласка на престо (336). За почетак хеленистичког периода могли би се узети и други датуми, на пример година оснивања Александрије (332), која је за два-три века била центар ондашње светске цивилизације, или година битке код Гаугамеле (331), када је Александар дефинитивно срушио персиско царство. Међутим доста њих узима за почетак годину Александрове смрти (323), која је, изгледа, и најподеснија.

²⁾ То, наравно, не значи да и после 529 г. није било грчких писаца који по карактеристикама свога рада припадају више античкој него византиској литератури. Њих има не само у VI веку него и касније.

тину дела. У списку се поред осталих наводе капитална дела за историју грчке књижевности, као што су дела од Крочазеа (A. et M. Croiset, *Histoire de la littérature grecque*), од Криста и Шмида (*Geschichte der griechischen Litteratur*), Суземика (Susemihl, *Geschichte der griechischen Litteratur in der Alexandriner Zeit*), Гибона (*Gibbon, Decline and Fall of the Roman Empire*), Пиеша (*Puech, Histoire de la littérature grecque chrétienne*) и др. Сем тога цитирана су поједина новија издања дотичних писаца грчке књижевности. Регистар (*Index*) писаца садржи око 300 аутора. Ту су наведени азбучним редом сви писци који се проучавају у овом изврсном приручнику са означањем стране где се о њима говори.

Оригинална је и Рајтова периодизација. Он своју историју по класичне грчке књижевности дели на три периода односно на три дела: 1) Александрија (323—31), 2) Рим (31 пре н. е. — 313 н. е.) и 3) Визант (313—565).

Материјал се у Рајтовој књизи излаже углавном хронолошки по појединим писцима. У I глави I дела под насловом „Старо и ново доба“ обрађује се временски размак од 323 до 302 г. У II глави под насловом „Александрија под Птолемејима“ обрађује се доба од 302 до 180. Ова глава се такође дели на три поглавља. Прво захвата време од 302 до 283 г., друго, „златно доба“, од 285 до 221, а треће, „опаданье“, од 221 до 180. III глава гласи „Грчка у опадању“ (180—31).

Други део књиге има такође три опширне главе: 1) „Свет у миру“, како, Рајт назива доба од 31 г. пре н. е. до 117 г. н. е., 2) „Грчка ренесанса“, коју аутор протеже од 117 до 193 г. и 3) „Трећи век“, који захвата раздобље од краја II до почетка IV века (193—313). Прва глава III дела под насловом „Хришћански писци“ приказује доба од 313 до 527 г., од Миланског едикта до почетка Јустинијанове владе. Друга глава, „Крај паганизма“, обухвата то исто доба, јер у њој писац проучава паганске писце савремене хришћанским писцима из претходне главе. Трећа глава, међутим, обухвата доба од 527—565 (Јустинијанова влада).

Као што се види, Рајт је хеленистичко доба (период од 323 до 31 г. пре н. е.) поделио на пет мањих периода. Али с обзиром на то да су дела из тог доба већином изгубљена и да је тадашња књижевност позната само у сумарним цртама оваква деоба и није за препоруку. По мом мишљењу није сасвим подесна ни подела целокупне грчке књижевности од Александра до Јустинијана на два периода, како је многи врше.

Историју по класичне грчке књижевности можда би било најбоље поделити на ова четири дела: 1) период цветања хеленистичке културе (од друге половине IV в. до друге половине III века), 2) период опадања Грчке и дефинитивног губљења независности њених држава (од краја III до краја I века пре н. е.), 3) римски период и 4) прелазни или рановизантиски период (313—529 г.).³⁾

Међу најбоље особине овога дела спада ауторова илустрација излагања материјала помоћу многобројних цитата. Неки од њих су мали, свега два-три реда, други достижу до неколико страна. Само ван текста, у петиту, дато је на 240 цитата у укупном износу од 84 стране. Сем ових цитата има и многих других у обичном тексту штампаном гармондом. Примера ради навешћу како изгледају Рајтови цитати.

Код Теофраста, на пример, говорећи о његовом *Карактерима*, аутор наводи целу слику бестидника (IX) и ласкавца (II). Исто тако поводом излагања о Алкифрону Рајт даје, такође у преводу, цело једно његово писмо (Писмо Менекида Еутиклу; I 38), да би тиме приказ учинио виднијим. Ликови мање познатих песника, као што су Анита, Мера, Носида, на основу њихових песмица, које је Рајт приложио у препеву, постају нам тако рељефни и лаки за памћење.

Други пут Рајт нам оцрта фигуру писца на основу података о њему код Свиде. На пример фигуру Калимаха (стр. 88): „Калимах, син Бата и Ме-

³⁾ О овом в. моју расправу *О периодизацији старе грчке књижевности*, Годишњи зборник Филоз. факултета у Скопљу, 1955, стр. 110—111).

сатме из Кирене, граматичар, ученик граматичара Хермократа из Ијаса, оже-нио се ћерком Еуфрата из Сиракузе. Његов сестрић је био Калимах Млађи, који је написао епски спев *О осирџима*. Био је тако вредан да је писао песме у свим размерама, а такође је написао и велики број дела у прози. Књиге које је он написао достижу у свему цифру преко 800. Он је живео у доба Птолемеја Филадефа. Пре него што је доведен овом краљу, он је предавао граматику у Елеусини, предграђу Александрије. Живео је све до времена Птолемеја Еуергета⁴. Аутор често даје уводе, концепције или закључке из дела појединих писаца, као што је случај с Полибијем (в. стр. 135 и 138) или са хришћанским писцем Еусебијем (стр. 329). Све то оживљује материјал који он обрађује.

Треба истаћи и Рајтову умешност да разнолико и на врло занимљив начин излаже гравиво о појединим књижевницима. Једанпут он излаже прво биографију писца па његова дела; други пут прво даје његову општу карактеристику па онда остало; неки пут он врши поређење дотичног писца с осталим писцима. Он, се дакле, готово никад не држи шаблона.

Нарочито заслужује помена његов метод приказивања хронологије. Поред давања датума за постанак појединих важнијих дела Рајт даје и општу хронологију у виду пишчеве „акме“ (тј. доба зрелости и кулминације стваралаштва), обично још у наслову. И одиста, датум када је неки аутор постигао врхунац свога развоја кудикама је важнији него године његовог рођења и смрти. Изношење година рођења и смрти је стари метод, којим се много претеривало у историјама књижевности. Њега су многи исмевали као врло неподесног, но ипак он се и данас много употребљава.

Међу новине овога дела спада и критичност ауторова. Иако не даје стручну литературу уз излагање о појединим писцима, Рајт ипак даје тачан преглед науке о књижевности и њене резултате у вези с дотичним питањима. Он се укратко осврће на изворе за познавање живота и рада неког писца, на старију као и новију литературу. Његова хронологија употребљена уз ауторе доста је поуздана. Онде где је немогуће дати сигурну хронологију он даје приближне и вероватне цифре. У свом излагању гравива Рајт се не задржава на свему, на споредним и безначајним чињеницама, него износи оно што је битно и потребно да се зна. То важи како за биографију неког писца тако и за разматрање његовог рада и значаја. На тај начин ова књига претставља пример како треба писати приручник о књижевности.

Писцу овог уџбеника може се по нешто и замерити. На пример у томе како он третира хришћанску књижевност. Просторно он је хришћанској књижевности доделио онолико места колико и треба, али распоред му ту није најбољи. Ако му је оправдан поступак што је излагање о Септуагинти и апокрифима ставио у другу главу првог дела, мање је оправдано његово цепкање хришћанске књижевности на прву, другу и трећу главу другог дела.

Хришћанска књижевност је поникла, како закључују њени нови проучаваоци (на пример Вилер у књизи Возникновење хришћанској литератури, Москва, 1947), тек у другој половини II века н. е. Стога је требало изоставити она поглавља о хришћанској књижевности у I, па чак и II веку, која су до сада многи аутори употребљавали. Хришћанска књижевност добија изразите црте тек крајем II века, а добија полет у III веку, док свој највиши развој достиже у IV веку.

Могли бисмо се сложити и с Рајтовим поступком што он у III делу књиге одваја хришћанске писце од паганских дајући првима једну а другима другу главу, јер у то доба хришћанска књижевност добије свој златни век и није на мањој висини од паганске. Модерним захтевима одговора пишчев поступак да истакнуте хришћанске писце не наводи с уобичајеним епитетом „свети“ (напр. „Свети Василије“) него само „Василије“.

Ако је аутор имао намеру да ово дело објави као уџбеник за студенте, онда је обим књиге добро одмерен. Књига садржи око 400 страница обичне осмине. Ауторов осврт на око 300 писаца даје могућност читаоцу да упозна, или бар добије појма, о свему што је важније у грчкој књижевности ђеленистичког, римског и рановизантског доба. Распоред материјала на три одељка и подела ових на главе и поглавља о појединим важнијим писцима или, ако су они мање важни, о групама писаца такође је исправан. Ова књига има у

исто време обележје и научног и популарног дела написаног живим и лепим стилем. То је чини особито препоручљивом за студенте класичне филологије, као и за ширу читалачку публику. Штега је само што се код нас енглески језик још недовољно учи и сразмерно мало зна.

Б. М. Стјепановић, Скопје.

THE KNOSSOS TABLETS, a transliteration by Emmett L. Bennett, John Chadwick, Michael Ventris, *Second edition with corrections and additions* by JOHN CHADWICK with the assistance of FRED HOUSEHOLDER. Institute of Classical Studies, Bulletin Supplement № 7, London 1959, pp. 137, 4°.

Од трите вида писмени документи (хиероглифски, линеар А и линеар В) што ги откриј Еванс при своите раскопки на кноскиот дворец (1900—1905) најголем интерес разбудиле натписите со т. н. *линеарно В писмо*, зашто од нив се најдоа најмногу плочки во Кнос, а подоцна се открија такви и на неколку места во сувоземна Грција. Но токму овие кноски натписи останаа најдолго време непознати. Со исклучок на еден мал број од нив¹⁾, тие беа објавени одвај половина век по нивното наоѓање. Надевајќи се дека ќе успее сам и да го прочита писмото, Еванс го одлагаше полното публикување на овие натписи, но при тоа го затече смртта во 1941. г. Работата над натписите со линеарното В писмо ја продолжи неговиот соработник John Myres, кој со помошта на други учени (особено А. Кобер) успеа да го заврши и издаде започнатото од Еванса дело *Scripta Minoa II (SM II)* во 1952. г., т. е. нешто малу подоцна од објавувањето на пилските плочки од E. Bennett²⁾.

Во *SM II* беа објавени околу 1700 натписи со фотографии и цртежи. Бидејќи делото беше базирано само на фотографиите, а не и на оригиналните плочки, не е чудно што во транскрипциите на знаците и текстовите беа допуштени многу грешки од различен вид. Bennett, којшто имаше можност да работи со оригиналите во 1950. г., даде поточна транскрипција на зборовите од овие натписи во својот *Minoan Linear B Index* (1953) со корекциите во *Minos III*, 2 (1955) pp. 122—125.

Отпечатена во ограничен број примероци, *SM II*, иако со ред недостатоци, за кусо време беше исцрпена, а интересот кон линеарното В писмо се повеќе растеше по неговото дешифрирање од M. Ventris во 1952. г. За да им излезе во пресрет на учените што сакаа да работат со овој материјал, Институтот за класични студии во Лондон даде да се објават кноските натписи во латинска транскрипција според фонетската вредност на знаците, откриена од Ventris. Првата таква транскрипција, направена под редакцијата на R. Browning и објавена како *Supplementary Paper № 1 BICS 1955.*, покрај натписите од *SM II* заедно со корекциите и сврзувањата на одделни фрагменти од Bennett, опфати и околу 350 други фрагментарни натписи, транскрибирани првпат од Bennett во 1950. г. Овде беа допуштени исто така извонредно многу грешки (cf. L. Palmer, *Gnomon* 27 (1955) pp. 595—603), та се наложи веднаш да се изврши основна ревизија на ова издание.

¹⁾ A. Evans, *Annual of British School at Athens* 6 (Session 1899 — 1900) pl. I; Во *Scripta Minoa I*, Oxford 1909, каде што беа објавени натписите со хиероглифско и линеарно А писмо, на стр. 38—54 Е. даде неколку цртежи и фотографии од линеарното В писмо; потоа дури во *Palace of Minos IV*, Oxford 1935, p. 591ss. објави вкупно околу 120 плочки. Освен тоа се објавени од J. Sundwall 38 други документи во *Soc. Scient. Fenn. Comm. Hum. Litt.* IV, 4 (1932), како и во *Acta. Acad. Aboensis, Hum.* X, 2 (1926), pp. 1—45.

²⁾ Emmett L. Bennett, *The Pylos Tablets*, a preliminary transcription, Princeton U. P. 1951. Натписите со линеарното В писмо на вази од сувоземна Грција: Теба, Тиринс, Елевсина, Орхомен и Микена ги објави пред тоа G. Pugliese Carratelli во *Le iscrizioni preelleniche di Haghia Triada in Creta e della Grecia peninsulare* (Monumenti antichi 40 (1945), pp. 422—610